

Socialpolitisk logik og praktisk logik - EN MODSÆTNING?

Af Martin D. Munk

Jeg vil i det følgende definere socialpolitisk logik og praktisk logik.

Socialpolitik indkredses typisk som policies der har til hensigt at tilvejebringe opnåelse af bestemte mål, som f.eks. reduktion af fattigdom, marginalisering, ulighed, arbejdsløshed og social forarmelse/problemer etc. Socialpolitisk logik forstås som en måde at tænke socialpolitik på, dvs. en bestemt måde at ramme socialpolitikken ind (Dich 1973). Det tankeskema som politisk tænkning i det politiske felt, ofte er bygget op omkring, er en mål-middel tænkning. Denne tænkning udmønter sig i at opstille en række mål, som ønskes opnået med henblik på en række virkninger (Elm Larsen 1998). Offentlig politik, som for eksempel socialpolitik, går ud på at definere rammer, der har til formål at skabe betingelser for at gennemføre en række policies for at opnå virkninger i det levede liv i forskellige systemer og i hverdagslivet blandt de agerende.¹⁾

I denne artikel defineres socialpolitik som en politik der primært defineres i det politiske felt, som forsøges udført indenfor det sociale område, eller det felt hvori for eksempel socialrådgivere og andre administratorer virker (herefter kaldet for det sociale felt). Praktisk logik defineres her som en logik der genererer aktørers og systemers logik i det sociale felt. Der er således tale om to forskellige logikker, og det interessante i mange praktiske sammenhænge er spørgsmålet om hvorledes det er muligt at implementere "socialpolitikker" i praksis? (Munk 2000). Jeg vil

i artiklen angive væsentlige faktorer der indgår i relationen mellem socialpolitisk logik og praktisk logik indenfor rammerne af det sociale felt.

Oversættelse mellem de to logikker

Oversættelser af en logik fra et felt til et andet felt med en anden logik, er ikke enkel at gennemføre, og i mange tilfælde nærmest umulig at sætte igennem: Forskellige felter karakteriseres netop ved forskellige logikker, det vil sige en slags forståelsesrammer. Pierre Bourdieu har indført begrebet felt for at karakterisere at noget særligt kan være på spil inden for et nærmere defineret område, som det sociale felt, der bygger på mere eller mindre udtalte virkemåder og talemåder. Ethvert felt har sin egenlogik, der ikke kan reduceres til andre felters logik. De agerendes praktiske adfærd og forestillingsverden genereres af hvad Bourdieu kalder for habitus, en slags erfaringsmatrix, som dels generelt konstitueres af erfaringer fra barndommen og videre frem i livet, og som dels specielt konstitueres indenfor bestemte områder (uddannelse, det sociale system, arbejdsmarkeder osv.). Men ikke alle sociale, økonomiske eller kulturelle områder er felter i Bourdieus forstand. For at tale om et felt må en række betingelser være opfyldt:

Inden for ethvert felt er der såvel en materiel som en symbolsk dimension. Det sociale og symbolske rum er hinandens forudsætninger i en given historisk kontekst. Ikke alene indtager de agerende

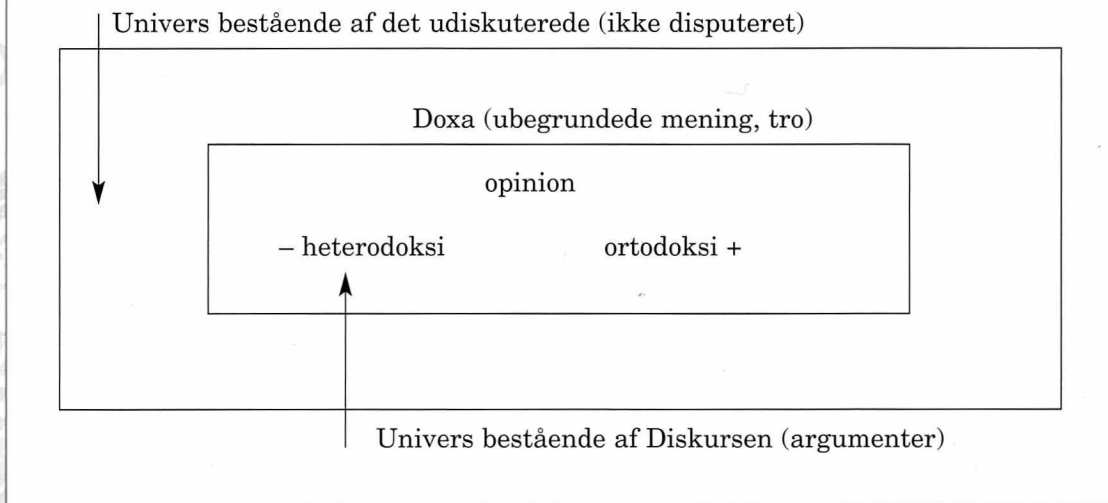
bestemte sociale positioner men de har ligeledes forskellige positioneringer, holdninger, udtryk, livsformer m.v. Et felts struktur er en tilstand i styrkeforholdet mellem de agerende og institutionerne, som er engagerede i kampen om definitioner, af for eksempel forholdet mellem klient og rådgiver. Et felts struktur bestemmes af fordelingen af de specifikke kapitaler, som for eksempel socialrådgiveres uddannelse og legitime ret til at udstede officielle dokumenter, dvs. kapitaler der er akkumuleret under tidligere kampe i feltet, og som løbende er under diskussion. Indenfor det sociale felt, gælder diskussionen typisk måden at udføre socialpolitikken på, det vil sige hvorledes den sociale lovgivning bliver til en del af praksis. Mere generelt drejer det sig om, hvorvidt man skal bevare eller radikalt ændre den måde klienterne ”hjælpes” på under de rammer for socialpolitikken, der gives via definitioner i det politiske felt.

Et vigtigt karakteristikum ved et felt er, at de mennesker som virker i det, har en fælles interesse, nemlig at opretholde feltets eksistens. Et felt defineres gennem disse specifikke interesser og kan ikke reduceres til andre interesser defineret i et andet felt (Bourdieu 1993: 72). Det indebærer en manglende erkendelse (dvs. *méconnaissance*) af, at man har denne fælles interesse, og samtidigt forudsætter det, at modsatrettede positioner i feltet er enige om, hvad der er værd at kæmpe om. Miskendelse er således en slags kollektiv ubevidsthed, en konsensus om at fastholde hinanden i de pladser man har (Bourdieu 1996: 5). Den agerende erkender ikke, at symbolsk vold udøves gennem objektive institutioners tildeling af bistand, titler, håndtering af sager, forordninger, regler etc., som på et givet historisk tidspunkt virker gennem habitus, både på person- og institutionsniveau.

Det handler om forskellige former for magtforhold. Det i social forstand miskendte er det, der er blevet fortrængt i historiens løb. Det er de magtstrukturer, der anerkendes som naturlige og legitime, samtidigt med at de miskendes som dominerende (Bourdieu 1993/1997: 8). Hvad er så principperne for at analysere et felt:

1. Man foretager en analyse af positionerne i et givet felt ved siden af magtfeltet. Det vil sige feltets placering og konstituering i magtfeltet og feltets evolution over tid. Dette skridt indebærer, at man analyserer de sociale institutioner, som indgår i det givne felt, for eksempel socialkontorer i kommunerne, og socialministeriets kontorer i magtfeltet (egentlig det bureaukratiske felt) samt socialministeriets relation til det generelle politiske felt og magtfeltet.
2. Man skitserer de objektive relationsstrukturer mellem positionerne okkuperet af agenterne eller institutionerne, som konkurrerer om den legitime form for specifik autoritet gældende i det aktuelle felt på et givet historisk tidspunkt, det vil sige, man analyserer den interne struktur, feltet, funktions- og transformationslove. Dette skridt indebærer, at man analyserer socialkontorerens placeringer i det sociale felt, herunder hvorledes deres ”kapitaler” legitimeres og gives autoritet, hvad der er på spil i forhold til klienterne, de indbyrdes forhold mellem socialrådgiverne etc. Disse aspekter analyseres i et historisk perspektiv, således at det er muligt at identificere ændringerne af og i feltet.
3. Man analyserer agenternes habitus, det vil sige forskellige dispositionssystemer, der erhverves gennem inkorporering af determinerende sociale betingelser, og som derigennem finder en definit social livsbane i feltet. Herudover foretages en analyse af genesen af habitus for okkupanterne til positionerne, med andre ord systemet af dispositioner, produktet af en social livsbane og af en position inden i feltet. Feltets autonomi afhænger af, i hvor høj grad dette er styret af det interne hierarkisationsprincip modsat det eksterne hierarkisationsprincip (Bourdieu og Wacquant 1992: 104-105). Dette skridt indebærer, at man analyserer socialrådgiveres og klienters livsbaner og dermed habitus før man træder ind i feltet, og i feltet, med vægt på socialrådgiverne og andre tilsvarende positioner, der er med til at definere rammerne og indholdet i feltet, medieret i forhold til lovgivningen i det politiske felt.

DOXA-model

Det understreges, at selve grænserne for et felt er på spil, de forskellige interesser er altid på spil, som en del af doxa. Hvad betyder nu doxa? Det betyder en udiskuteret tro, som når en klient mødes med en sagsbehandler, hvor deres relation implicit refererer til doxa, som ikke udtales eller problematiseres (Carstens 1998).

Det er doxa der bekræfter, at der er en sammenhæng mellem de forskellige områder med hver sin logik, herunder det politiske felt og praksis i det sociale felt. Samtidigt med trægheden, der gælder forholdet mellem socialpolitikken og den praktiske verden (det sociale felt), er der en legitimerende relation mellem disse to områder. Der er ganske vist altid magt og autoritet på spil, der består af uadskillige kognitive og politiske kampe om viden og anerkendelse. I denne kamp forfølger enhver ikke alene en fordelagtig repræsentation af ham eller hende selv, men ligeledes magten til at påtvinge principper til konstruktion af den sociale virkelighed, som er legitim og mest favorabel i forhold til egen social væren og i forhold til akkumuleringen af anerkendt kapital. I denne proces er det politiske felt afgørende.

Det politiske felt

Pointen er, at det sociale felt kun i en vis grad er homologt med det politiske felt.²⁾ Via det politiske felt begrebsliggøres sociale modsætninger. Det væsentligste at slå fast er, at det politiske felt hos Bourdieu er feltet af politiske positioneringer, feltet af modsætninger mellem politiske holdninger.³⁾ Umiddelbart kan dette lyde banalt, men der er faktisk tale om en central pointe. Det politiske felt er *ikke* bare feltet af sociale modsætninger, eller for den sags skyld feltet af sociale konflikter. En social konflikt kan blive repræsenteret i det politiske felt, men er ikke politisk i sig selv.⁴⁾ Forholdet mellem etniske grupper i et land kan for eksempel være en social konflikt længe før den bringes ind i det politiske felt. Det politiske felt er heller ikke det samme som feltet af spørgsmål der angår samfundets indretning. Kun i det omfang de er politiseret. En anelse mere indforstået kan man sige at det politiske felt, er det felt hvori sociale forholds naturlighed og legitimitet kan anfægtes. For eksempel kan man sige, politiske partier på et vist tidspunkt begyndte at politisere borgernes rettigheder⁵⁾, for eksempel angående typen af bistandshjælp man kan modtage. For at

bringe sin sag ind i det politiske felt må en agent være i stand til at opfylde adgangs-betingelserne til dette felt – sagen skal gøres politisk. Og at være politisk betyder 'at være i overensstemmelse med det politiske felts krav'.⁶⁾ Dette kan lyde som en cirkelslutning, men det dækker over, at disse krav varierer, idet kravet er, at den agerendes ytringer skal formuleres i overensstemmelse med det politiske felts diskurs. Dette kræver kompetence i forhold til det politiske felts struktur, og feltets specifikke regler.⁷⁾ Den vigtigste pointe heri er, at en sag ikke kan politiseres alene af økonomiske eller sociale forhold. Et forhold bliver ikke politiseret alene i og med at det berører en stor gruppe, forholdet skal også formuleres ind i den eksisterende politiske struktur hvorved det kan give ophav til en ændring af denne struktur. I de senere år er sådanne processer blevet speedet op ved hjælp af mediefeltet (jf. Bourdieu 1998). Ikke desto mindre kan der gives et eksempel fra 1970erne. Der eksisterede tydeligvis i flere år før Glistrups jordskredsvalg i 1973 en voksende utilfredshed med den offentlige sektors vækst og funktionsmåde, men det var først da Glistrup politiserede den, gav den et legitimt politisk udtryk (ved for eksempel at formulere skatteunddragelse som et oprør mod statsmagten), at den påvirkede det politiske spil – og dermed også forandrede det kraftigt.

Politisering og de gode intentioners politik i den sociale virkelighed

De betingelser, der gør at politiseringen af et emne kræver en ganske høj grad af legitimitet og en kraftig målrettet indsats, er årsagen til at mange emner der principielt kunne politiseres ikke bliver det – eller at det ved fælles overenskomst kan lykkes for de involverede parter at holde et spørgsmål 'upolitisk'. Her er den politiske magt-elite vigtig. Denne defineres i forhold til det politiske felt (bestemte ministre og politikere) og det bureaukratiske felt (embedsmænd), hvori dominerende positioner optræder, som således dominerer indenfor hvert af de to felter. Kampen, der udtrykkes via forskellige policies inden for det politiske felt, medfører en række socia-

le og politiske konstruktioner, som inden for forskellige områder kan have konsekvenser, i form af marginalisering, uden at det i og for sig er med bevidst intention. Eksempel: En socialdemokratisk orienteret boligpolitik i 1960erne og 1970erne bevirkede opbygning af bestemte distrikter, som umiddelbart virkede som en forbedring af boligstandarden i forhold til broområderne i København, men som også har bidraget til social marginalisering, blandt andet fordi mere velstillede sociale grupper ikke ønsker at bo disse steder. Denne type af boligpolitik blev til en del af en socialpolitik, der faktisk bidrog til en marginalisering af en del beboere. Her ses i mere bred forstand modsætningen mellem den socialpolitiske logik og logikken i den virkelige verden.

Et andet typisk eksempel i de senere år har været, at staten minimerer visse socialpolitiske standarder, således at dagpengemodtagere og kontanthjælpsmodtagere i mange tilfælde ikke kan modtage hjælp uden betingelser (aktivering, samtaler etc.). Kontanthjælp og mange andre ordninger er i de senere år blevet en del af den politiske kamp i det politiske felt. Når disse love om kontanthjælp og andre ordninger skal "implementeres", så kommer logikken i det sociale felt ind i billedet. Man forsøger i feltet at omsætte, det vil sige konvertere, den politiske logik til logikken i det sociale felt. Dette har, empirisk konstateret, svære betingelser, blandt andet på grund af inertien i habitus hos "klienter", "eksperter", "sagsbehandlere", "rådgivere" m.fl.. Derved kommer disse udøvende agenter via den socialpolitiske lovgivning til at bidrage til at fastholde dominerende strukturer, institutionaliserede i kroppe, felter og organisationer. Når der alligevel kan konstateres en vis variation i "klienters" og "rådgiveres" adfærd, ja så skyldes det i høj grad den personlige håndtering af nye forordninger, både blandt rådgivere og klienter, som efterhånden er mere krævende end nogensinde, især for de der har ringe sociale og kulturelle forudsætninger. Nye situationer og krav klares ikke bare sådan uden videre, og alternative muligheder lykkes kun for individer, som er udstyret med passende

kognitive kategorier og specifikke ressourcer, det vil sige de der har sociale, kulturelle og økonomiske kompetencer til deres disposition. Modsætningens styrke mellem de to logikker afhænger i høj grad af habitus og de institutionelle betingelser, det vil sige af personlige egenskaber, samspillet med de professionelle (rådgiverne m.fl.) osv. Her er det ikke uvæsentligt, at "klienter" og andre individer er i stand til at spille spillet (det kræver en naturlig form for "engagement" som Bourdieu kalder for *illusio*), det vil sige handle i forhold til den eksisterende *doxa*, og at man i sin sprogbrug og "argumentation" refererer til de rammer der er.

I større sammenhæng er det dog muligt, især via kollektive aktioner (her anvendt som sociologisk begreb) at ændre på sociale og politiske forhold (Bourdieu 2000). Dette er en gammel nyhed, men ikke desto mindre sandt. Dertil kommer, at sandfærdig og kritisk socialvidenskab, det vil sige en socialvidenskab med en relativ autonomi, kan bidrage til at påpege væsentlige aspekter af forholdet mellem socialpolitisk logik og praktisk logik.

Litteratur:

- Bourdieu, Pierre. *Distinction. A social critique of judgement of taste*, London: Routledge 1986 [1979]
- Bourdieu, Pierre. *Language and Symbolic Power*, Cambridge: Polity Press 1991
- Bourdieu, Pierre. *Sociology in Question*, Cambridge: Polity Press 1993 (Hvem skabte skaberne? Akademisk Forlag 1997)
- Bourdieu, Pierre. *The State Nobility*, Cambridge: Polity Press 1996 [1989]
- Bourdieu, Pierre. *Om TV – og journalistikkens magt*, København: Tiderne Skifter 1998 [1996]
- Bourdieu, Pierre. *Pascalien Meditations*, Cambridge: Polity Press 2000 [1997], især kapitel 5
- Bourdieu, Pierre og Wacquant, Loïc. *An Invitation to Reflexive Sociology*, Cambridge: Polity Press 1992 (Refleksiv Sociologi, Hans Reitzels Forlag, 1996, 2. udg. 2001)
- Carstens, Annette. *Aktivering, klientsamtaler og socialpolitik*, København: Hans Reitzels Forlag 1998
- Dich, Jørgen. *Den herskende klasse*, København: Borgen 1973
- Larsen, Jørgen Elm. *Socialpolitik*, København: Munksgaard 1998
- Munk, Martin D. Socialpolitisk logik og praktisk logik en modsætning? Policyanalytisk perspektiv på sociallovgivningens tilblivelse og implementering, foredrag ved Forskerkursus i socialpolitik og institutionelle forhold på det sociale område, *Forskerskolen for Integration, Produktion og Velfærd*, Helsingør, 21.11.2000

Noter:

1. Hermed menes individers handlinger (jf. Anders Mathiesen).
2. For at undgå forvirring anvendes udtrykket det politiske felt i ental. Rent faktisk er det begreb vi beskæftiger os med her, det Bourdieu betegner som det politiske produktionsfelt – det vil sige feltet for produktion af politiske positioneringer. Feltet hvor politiske holdninger formuleres og fremsættes. Dette felts population er mindre end populationen i hvad man kunne kalde det politiske 'konsumtionsfelt', hvor agenter kan 'forbruge' – dvs. tilslutte sig – en politisk positionering. Mange agenter er ikke i stand til (eller ønsker ikke at bruge ressourcer på) at træde ind i det politiske produktionsfelt, men nøjes med at tilslutte sig 'præfabrikerede' positioneringer (den typiske arena for dette er folketingsvalg). Og de fleste der træder ind i produktionsfeltet gør det kun kortvarigt og i begrænset omfang – skriver et læserbrev, deltag i en diskussion. Langt det meste af den symbolske produktion i det politiske felt varetages af en lille gruppe agenter (politikere, partifolk, en lille gruppe pressefolk).
3. Bourdieu: *Language and Symbolic Power* 1991: 176 midt.
4. Grupper der befinder sig tæt på hinanden i det sociale rum, behøver ikke befinde sig tæt på hinanden i det politiske felt (se f.eks. Bourdieu: *Distinction*, side 451-454).
5. Bourdieu: *Language and Symbolic Power* side 128-130.
6. Man skal være opmærksom på at Bourdieus diskussioner har oprindelse i franske forhold, og det er blevet hævdet at kompetencekravene i forhold til at bringe et forhold ind i en politisk ramme er særlig høj i Frankrig – hvorved det politiske felts afgrænsning i forhold til andre felter er særlig skarp der, og at begrebet derfor måske trækker linierne skarpere op end man ville gøre i en beskrivelse af Danmark (selvom eksemplerne skulle demonstrere, at fænomenet afgjort også findes her i en eller anden udstrækning). Dette skulle være en medvirkende årsag til den sommetider noget eksplosive karakter som 'politiske' udtryk fra betrængte grupper får i Frankrig. (Se *Information*, 02/10-98, side 11).
7. Bourdieu: *Language and Symbolic Power* side 177-180.